

РЕЦЕНЗИЯ

за изследователската дейност и научните постижения на доц. Татяна Петрова Батулева-Кънчева, доктор на философските науки, участваща в конкурс за *професор* по професионално направление 2.3. Философия (Съвременни философски учения) за нуждите на секция „История на философските и научните идеи“ към Институт по философия и социология на БАН, обявен в ДВ бр. 89 от 12 ноември 2019 г.

Рецензент: проф. **Иван Стефанов**, д-р на философските науки

Доц. д-р на науките по философия Татяна Петрова Батулева е единствен участник в конкурса за професор по професионално направление 2.3. Философия (Съвременни философски учения), обявен за нуждите на секция „История на философските и научните идеи“ с оглед нуждите на Института по философия и социология на БАН. В началото на своята научна кариера тя е редовен докторант в същия институт, от 1990 г. и досега работи като научен сътрудник в същия институт; от 2015 г. до сега, без прекъсване, е завеждащ секция „История на философските и научните идеи“ и към момента на участие в конкурса има над 25 години успешна научно-изследователска, научно-приложна, организаторска и служебна (ръководител на секция) дейност в Института по философия и социология.

Т. Батулева е родена на 8.10.1957 г. във Варна. Завършила е френска филология и магистратура по френски език и литература в СУ „Св. Кл. Охридски“. Като редовен докторант в *Института по философия*, през 1988 г. защитава дисертация на тема „*Френската философия и българската философска култура (края на XIX и началото на XX век)*“ и получава образователната и научна степен „Доктор“. През 2000 г. тя е избрана за доцент по философия. През 2018 г. защитава дисертация на тема: „*Особености на съвременните феминистки теории на различието*“ и става „Доктор на науките“ по философия.

Продължителното присъствие на Т. Батулева в научния живот на *Института по философия и социология* е засвидетелствано от многобройни авторски заглавия и публикации: три монографии („*Френската философия между модерната и постмодерната рационалност*“, 1994 г.; „*Субект и отговорност*“, 2010 г.; „*Съвременни прочити на женското*“, 2019 г., Виена);

на книгата „*Френската философия в българската философска култура*“ – тя е съставител и автор на въведение; автор е и на 117 студии и статии, от които близо една трета са публикувани (в чужбина и у нас) на френски и английски език; като член на научни журита е написала 21 рецензии и становища; в специализирания научен печат е публикувала 26 рецензии за философски издания и книги, извършила е значителна експертна, консултанска и редакторска дейност.

Татяна Батулева като изследовател е цитирана в научни трудове от над 50 български и чуждестранни философски автори, в някои случаи по няколко пъти от един и същи автор. Става дума за значителен импакт фактор. Тя е член на международния редакционен съвет на българското сп. „*Филофски алтернативи*“, на сп. „*Revista Elentheria*“ и на сборници от международни конференции и школи. От 2018 г. доц. Т. Батулева е член на Управителния съвет на БАН.

Мога да приведа и още факти за активната и, в редица отношения, новаторска изследователска работа на доц. Т. Батулева, за нейното участие в организационни научни комитети и научни конференции у нас и в чужбина, но смятам, че и посочените по-горе данни са достатъчни, за да очертаят многогодишното трудолюбиво и плодотворно изследователско присъствие на кандидата за професор в живота на *Института по философия и социология* и в по-широк контекст - в културния ни живот. Чрез своята успешна кариера на изследовател тя се утвърди като авторитетен специалист и експерт в сферите на съвременната френска философия и етика, постмодерна философия, феминистка философия, българска философска култура, философски рецепции и межкултурен диалог.

Посочените факти ясно показват, че в случая става дума за признат, утвърден и известен - в научно отношение - изследовател и затова ще добавя, че Т. Батулева основателно претендира за високото научно звание.

И по-конкретно: в конкурса за професор Т. Батулева участва: с две монографии „*Съвременни прочити на женското*“ (Vienna, 2019, на англ. език) и „*Субект и отговорност*“ (София, 2010); с книгата „*Френската философия в българската философска култура*“ (София, 2014), на която заедно с А. Стойнев е съставител; автор е и на встъпителната студия „*Френската философия в България*“; прибавени са и още 11 статии на съвременни философски теми, три от които са публикувани на английски език. Приносните моменти в тези научни публикации Т. Батулева е обобщила в своите документи твърде аналитично в 9 точки, които, за

мен като рецензент, са достатъчно убедителни. Но в случая искам да прибавя и моите впечатления относно приносните специфики в тези изследвания.

На първо място ще изтъкна приносните моменти в книгата „*Френската философия и българската философска култура*“. В тази книга Т. Батулева е съставител на голям брой френски философски текстове, но за мен особено значение има студията-въведение на тема: „*Френската философия в България*“. В нея е важно не само простото хронологично проследяване на проникването на френската философска мисъл в нашата страна (разбира се, и това има своето научно значение), а съсредоточаването на вниманието върху днешната специфично активна, но същевременно и „разпръснатата“, “дифузна” рецепция на няколко съвременни френски автори, идеите на които изпреварват традиционното присъствие у нас на немското и руското философско мислене и стават отправни точки при анализа на широк кръг конкретни, свързани с българската реалност, ситуации; така новите, макар и чужди философски идеи се оказват сполучливо асимилирани от нашата философска култура и придобиват - както пише Т. Батулева: „възможност за „нов прочит“, своеобразно възраждане и съзвучно с българската другост превъплъщение“. Безспорен факт е, че редица наши философи разкриха във и чрез френската постмодерна философия възможности за изява в нови общотематични теоретични полета, но и в свои индивидуални авторски пространства.

Но същевременно всичко това има още и друг, много важен позитивен смисъл. Дълго време доминиращата у нас марксистка философия претендираше да е единствената научна философия, игнорираше външната западна философия като ненаучна и упадъчна и поради това тя заслужаваше само строги критики, негативни оценки и пълно отрицание. Но ето че сега внезапното и спонтанно „франкофонско нашествие и обрат“ в българската философска култура показва нуждата, а и ползата от асимилиране на редица постижения на западната и по-специално – на френската постмодерна философска теория, за да може да се преодолее нашето изоставане спрямо световното философско мислене и тенденции. Затова намирам за принципно важно обобщението, направено в разглежданата студия, че етическите и социалните импликации и изобщо влиянията на редица съвременни френски автори върху българския интелектуален дискурс е своеобразен и показателен новаторски акцент в присъствието на френската философия в България.

На второ място искам да добавя, че в монографията „*Съвременни прочити на женското*“ самата Т. Батулева, чрез самостоятелен прочит на основни постмодерни френски текстове,

навлиза успешно и достига до авторски заключения в голямата тема за феминизма. В личната справка за приносите Т. Батулева пише, че в монографията е направена оригинална систематизация на особеностите на най-известните съвременни феминистки философски теории на различието (авторки като Люс Иригаре, Силвиан Агасински, Рози Брайдоти и др.), като това означава посочването на заслугите на техните теоретически рефлексии и практически предложения за философията и за жизнената дейност. Ето за какво става дума.

При разглеждането на днешните взаимоотношения между мъжа и жената принципът на различието на франкофонската философска феминистика не позволява едно от тези начала – в случая най-вече женското – да се разглежда като лишено от специфични значения, да се обезценява и дори заличава в интерес на мъжкото; жените не могат да бъдат обявявани за външен обект за присвояване от мъжете – действия, на които нежния пол се подлага и досега. Както и обратното – феминизмът като концепция в никакъв случай не може да означава женското начало да се обяви като доминиращо над мъжкото. Но той не може да представлява дори и обявяването на просто равенство между двете начала – това означава отново женското начало да се обезличи като примитивно и женската специфика изцяло да се приравни към мъжките правила и по този начин да се пренебрегнат особеностите, положителните и дори уникалните страни на жизнения опит на нежния пол.

Т. Батулева последователно развива позицията, че при философското третиране на феминизма жената трябва да се разглежда като субект, т.е. като имаща право на свое различие в смисъл на свободно развитие на своите жизнени сили и специфични възможности. Това различие на жената от мъжа, позволяващо натрупването на специфичен жизнен опит, трябва да бъде мислено и предпоставено преди търсенето и разкриването на каквато и да било родова (човешка) идентичност. Всичко това обаче не означава, че във феминистките теории трябва да се изхожда от единичния човек, бил той жена или мъж. Като се тръгва от реабилитирането на женското начало и признаването му като реален и градивен субективен фактор относно обществения живот, се достига до обобщения за общуването с другия и с другостта изобщо; по-нататък в конкретния житейски контекст, в процеса на свободното общуване се изгражда заедността, битието с другия, т.е. с мъжката субективност. Само тази заедност на двата различни един от друг, но и стремящи се един към друг субекти, доведена до своята диалектическа балансираност, позволява достигането до същността на човешката идентичност. На основата на тази идентичност, постигната в процеса на общуването, хората се интегрират по същество и градивно със своята обществена среда.

Ето как феминистката теория за различието се преобразува диалектически и до теория за човешката заедност.

Размишленията и систематизациите на Т. Батулева върху различието и заедността идват да запълнят определена празнота в нашия феминистичен дискурс; те също спомагат и за съществени теоретически изводи и философски обобщения, аналитично изведени в нейната монография и имат позитивно значение за нашата философска литература. Нека сега отбележа един от тях.

Развитието на човешката цивилизация забележимо води до една силно проявена тенденция към дебиологизиране на човека. Но тази тенденция към дебиологизиране не може реално да изтласка абсолютно всичко природно от индивида, тя не може да достигне до нулево равнище, защото това означава неговото фактическо ликвидиране. Постмодерните игри на различията днес позволяват възможността за съществуването на различни майчинства – от майчинството като ново съзидание чак до сурогатното майчинство. Издигането на жената до свободен субект ѝ даде правото на личен избор и тя сега свободно може да се самоопредели как ще се отвори към света и какви отговорности ще поеме по отношение на този свят. Но това не може да премахне баналния факт, че майчинството си остава кръстопът на биологията и на смисъла. Женствеността днес има амбивалентен характер: от една страна, тя е продукт и на историята, и на личния избор, но – от друга страна - и на силно ограничените и силно контролирани природни (полови) предзададености. Майчинството е въпрос на свободен избор на еманципираната жена, но този избор не може да отмени факта, че плодовитостта е характеристика, дадена на жената от самата природа. Затова Т. Батулева е права, когато развива теорията за двойната версия на човека: развитието започва от природните дадености, но придобива пълен смисъл, само ако е социално култивирано. Затова връзката с другия е диференция специфика на феминистките теории на различието.

От всичко посочено става ясно, че няма смисъл да се търси някаква предварително дадена и зададена, и дори предзададена фундаментална женска природа; такава няма. Има смисъл обаче от друго: от въвеждане на уникалния женски опит като качествен елемент в жизнения процес, в културата и изкуството като особен ценностен комплекс и това може да става най-естествено в самия процес на съществуване с другия. Свободната релация „мъжко-женско“ означава несводимостта на двата субекта, но в своето единство и различие те са път към изграждане на един взаимно споделян свят. И на една „култура на смесеността“. Така феминизмът се

преобразува и в нова култура на човешките взаимоотношения - доколкото културното състояние или културното битие е съществуването на човека в определена общност.

На трето място ще отбележа приносното значение на монографията „*Субект и отговорност*“. Тук Т. Батулева разглежда въпроса дали в нашата епоха, отличаваща се с висока степен на индивидуализация и личен живот, натоварен с предизвикателен риск, може да се формира високо морален субект, който да е в състояние да се освободи от конформизма и пасивността, и да се формира като личност; личност, която да е в състояние да поема отговорност за своите проекти, за действията и постъпките си към другите. Тя търси отговор на въпроса като изтъква мнения и аргументи от творчеството на съвременни автори като Е. Левинас, П. Рикьор, Ж. Дерида, Л. Иригаре, Х. Йонас. И Батулева достига до извода, че раждането на моралния субект днес завършва в поемането на отговорност; и то на отговорност, която е насочена не само към другия до нас, но и към още неродения човек от бъдещето, както и към всичко живо. Тази отговорност фактически означава хуманизъм без граници и брегове; но Т. Батулева предпочита да е по-конкретна: подобна отговорност води до деконструиране на затворения субект, което деконструиране е и неговото пробуждане; чрез тази отговорност индивидът достига до своята автентичност, а оттам – и до движението, развитието и промяната.

Крайният извод – поемането на отговорност е пътят за изграждането на нов, съвременен тип субектност, е убедителен; но реализацията на високата степен на отговорност практически преминава през множество колебания и почти масов личен конформизъм. Още Шопенхауер ни предупреди, че в новия свят волята за живот (а днес - за щастлив живот!) абсолютно доминира, макар че животът, сам по себе си, е свързан с много и тежки изпитания. Затова моралът, политиката, отговорността невинаги ги има, невинаги са налице. Ето защо реално сме осъдени на едно опасно всекидневно съществуване, което непрекъснато е на границата на малкия, средния или на тоталния риск. Затова бих предложил Т. Батулева да довърши своето изследване за развитието на съвременната субективност в условията на рисковото постмодерно общество. Или иначе казано – доколко е реално епохата на постмодернизма да породи една нова епоха на друга, много активна и широко споделена отговорност?

В заключение: на основата на всичко посочено ще обобщя, че **осъществените от доц. д-р на науките Татяна Петрова Батулева-Кънчева философски изследвания по актуални теми, както и постигнатите от нея реални приносни резултати и изводи, ми дават всички основания да оценя изцяло положително нейната кандидатура и избор за професор по**

направление 2.3 Философия (Съвременни философски учения). Затова убедено ще гласувам с *Да* за присъждането на научното звание *професор*.

София 17.02.2020 г.

Рецензент: проф. Иван Стефанов